

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den 18. alm. vurdering	side 3
Myten om Stejlbjerghingsten	side 4
Slægtsgårdsturen til Øland	side 6
De gamle husdyrracer	side 8
Danmarks ældste kirkebog	side 11
Sukkerroerne	side 16

Tidsskrift for
Dansk Slægtsgaardsforening
Oktober - November 1986

Nr. 264 - 44. årgang

*Stejlbjerggård,
Asdal sogn, 8 km sydøst for Hirtshals
Stuehuset er bygget i 1848 til Chr. Nørgaard*

SLÆGTSGÅRDEN
LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 3. juli 1941

Redaktion:

Ole G. Nielsen, Lundforlundvej 8, 4200 Slagelse, tlf. 03 58 40 16

Kasserer, sekretær og annonceekspedition:

Inger M. Hansen, Bjerggårdsvej 9, 2840 Holte,
tlf. 02 80 25 37 (efter 17). Postgiro nr. 8 08 31 42

Slægtsgaardsarkivet:

»Klostergaarden«, Ole Hansensvej 3, 4100 Ringsted,
tlf. 03 61 25 35 (onsdag 11-15 og evt. efter aftale)

Arkivar Else-Margrethe Ransy, Udbygade 19, 1, 2200 København N,
tlf. 01 37 73 22 kl. 18-21 (fortrinsvis folketællinger)

Genealog Bo Johansen, St. Strandstræde 4, 1, 1255 København K,
tlf. 01 11 67 20 efter kl. 18 (fortrinsvis gård- og slægtsundersøgelser)

Hovedbestyrelsen:

Formand: Konuslent Jens P. Petersen, (R), Thyrasvej 7,
4100 Ringsted, tlf. 03 61 00 23

Næstformand: Gårdejer Holger Buch Juul, Ribevej 13, Ødsted,
7100 Vejle, tlf. 05 86 50 21
(Formand: Vejle amt)

Gårdejer Peder Møller Frifelt, »Lindegaard«, Tyndkærvej 7,
6823 Ansager, tlf. 05 24 30 87
(Formand: Bladudvalget)

(Ovennævnte tre udgør bestyrelsens forretningsudvalg)

Gårdejer Vagn Mathiasen, »Solgaard«, Toeltvej 4, Langerød,
3480 Fredensborg, tlf. 02 19 38 37
(Formand: Arkivudvalget, formand: Nordsjællandskreds)

Gårdejer Aage Tolstrup, »Strangegaard«, Skarpeskadevej 6, Aarsballe,
3700 Rønne, tlf. 03 99 92 77
(Formand: Bornholm)

Gårdejer Meta Larsen, »Skovvang«, Præstøvej 107,
4640 Fakse, tlf. 03 82 51 45
(Formand: Sjælland-Syd)

Gårdejer Frede Falk Rasmussen, »Vestervang«, Marrebæk Tværvvej 5,
Marrebæk, 4873 Væggerløse, tlf. 03 87 73 57
(Formand: Lolland-Falster afd.)

Gårdejer Carl Martin Christensen, M.F., »Kaaregaard«, Badstrupvej 39,
Badstrup, 5485 Skamby, tlf. 09 85 11 74

Gårdejer Hans Peder Madsen, »Mariesminde«, Røjrupvej 41,
5550 Langeskov, tlf. 09 97 23 21
(Formand: Fynskreds)

Gårdejer Torp Friis Møller, Aarslevvej 4, Aarslev,
6230 Rødskro, tlf. 04 66 66 97
(Formand: Åbenrå og Sønderborg amter)

Gårdejer Hans Kløppenborg Skau, »Skovgaard«, Skovgårdsvej 15,
Hammelev, 6500 Vojens, tlf. 04 57 72 21
(Formand: Haderslev amt)

Gårdejer Knud Raunkjær, Magnolievej 114,
6880 Tarm, tlf. 07 37 30 08

Gårdejer Peder Nørgaard Larsen, »St. Engeborg«, Ballingvej 5,
7800 Skive, tlf. 07 52 24 85

Gårdejer Henry Slemming, Hammelvej 23, Hammelev,
8500 Grenå, tlf. 06 32 01 99
(Formand: Århus amt)

Gårdejer Ingrid Houbak, »Gedemaalsgaard«, Sakstrupvej 32, Bjergby,
9800 Hjørring, tlf. 08 97 10 36

Kredsformænd, der ikke er medlem af hovedbestyrelsen:

Gårdejer Mads Andersen, Skårupvej 4, Hanning,
6900 Skjern, tlf. 07 36 20 74
(Formand: Ribe og Ringkøbing amter)

Gårdejer Peter Bentzen, »Tornngaardsminde«, Tornngaardsvej 15,
9440 Aabybro, tlf. 08 24 11 87
(Formand: Nordjyllandskreds)

Nr. 265 udkommer omkring 20. december. Stof til dette nummer skal være hos redaktøren inden den 20. november.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: ROSTED BOGTRYK/OFFSET, 4200 Slagelse, tlf. 03 54 52 65

Vor tids folkevandring

Der er grund til at anskue mange forhold med stor alvor som følge af skærpede konsekvenser, der kan forandre og fordreje en naturlig og ønskelig udvikling. Det gælder erhvervsmæssige og folkelige samt holdningsmæssige handlemåder – og også befolkningsstrukturen, der nu kommer ud for rystelser af hidtil ukendt karakter.

Strømmen af mennesker går i stærke ryk over grænserne, bort fra tortur og død, væk fra mindske eller helt bortblevne muligheder for at få viden og uddannelse og på flugt fra landsmænd af andre stammer, der trosmæssigt og politisk øver udåd. Vandringen går vejen frem til de demokratiske lande over totalitære systemer, der vrager solidariteten med nødlidende mennesker.

Det er vor tids store dilemma, at humanisme og kontant hjælp ikke er en global leveregel – opbygget på et kristent fundament. Derfor de store vanskeligheder – og dertil kommer stridigheder kendt fra hjemlandet og medbragt og udført til stor skade for et ophold i et andet land. Det skal give uro og afstand fra en flygtningepolitik, der kunne være et mønster til efterfølgelse, blot faktorerne blev erkendt fra alle sider. Men sådan skulle det ikke være, derfor må danske holdninger og handlinger tages op til prøvelse nu.

Der må sorteres ud fra den situation den enkelte står i, og der må siges stop til den vandring, som blot er en indtrængen uden politiske årsager. Dette må kunne gøres med stor sikkerhed, og de få der glider igennem behændigt, kan ingen rolle spille. Altså en flygtningelov, der strammer afgørende adgangsbetingelserne, men der har som udgangspunkt hensynet til de, der med rette frygter for deres liv. Politiske flygtninge bør have særbehandling og al den beskyttelse, som et retssamfund kan give. Men andre flygtninges færden må begrænses ved omfattende internationale aftaler, der standser strømmen på et tidligere tidspunkt.

Det er en dansk regerings opgave at gå foran med en strategi, der kan forene – i første række de europæiske landes restriktive love. Restriktioner kommer vi ikke udenom, selv om det er en alvorlig ting. Asiater, afrikanere og europæere skal mødes ud fra gensidig god vilje, men bosættelse og befolkningsblanding skal have andre baggrunde end i dag.

Det bør aldrig glemmes at tidens vold og dens galskab er en jævnsides tendens med de også gode forklaringer, der kan gives og som kan være troværdige, men ofte er det modsatte.

Velkommen til de politisk forfulgte og nej til de fleste af de andre. Lad os dog i tide trække en grænse, der giver tryggere danske livsudfoldelser.

Jens P. Petersen

Manuskripthjælp

Skulle der blandt »Slægtsgaarden«s læsere være nogle, som har stof til artikler til Tidsskriftet, men er usikre overfor manuskriptets udarbejdning, så kontakt redaktøren.

For kun gennem medlemmernes store stofmængde, kan der laves et alsidigt blad.

OGN

Den 18. alm. vurdering

Alle ejere af fast ejendom har modtaget meddelelse om resultatet af den 18. alm. vurdering.

Der har fundet nogle stigninger sted, der kan få nakkehårene til at rejse sig på de fleste, og TV-avisen bragte den 27/8 en historie om en gartner i Hørsholm, der måtte lukke sin forretning på grund af den stigende skattebyrde. Formanden for Folketingets skatte- og afgiftsudvalg, havde det råd til gartneren, at han jo blot kunne låne til disse ejendoms- og formueskatter.

Det er vel nok et råd!

Når folk vander sig over vurderingerne, er det vel ikke fordi, disse er for høje, men fordi der er nogle skattemæssige konsekvenser af tallene, der kan give vanskeligheder.

Et flertal i Folketinget uden om regeringspartierne har i foråret vedtaget, at kommunerne fremover skal opkræve mindst 6 0/00 i ejendomsskat, hvilket i mange kommuner vil betyde en drastisk forhøjelse.

Grundskyld på produktionsjord er i bund og grund urimelig og konkurrenceforvridende, og bør derfor snarest afskaffes.

Formueskatten er for mange et endnu større problem. Den rammer forholdsvis få mennesker, og har ikke nogen stor effekt for statens finanser, og er som sådan en ren misundelsesskat.

Hvis en middelstor gård på ca. 50 ha nu vurderes til 3 mill. kr., og ejeren igennem en årrække har undladt at belåne den løbende værdistigning, og derfor har nedbragt sin gæld til måske ½ mill., skal han nu svare formueskat af 2,5 mill. kr. plus værdi af driftmidler, bil og eventuel opsparing minus et bundfradrag på ca. 1,25 mill. 2,2% skat af en formue på ca. 2 mill. svarer til 44.000 kr. om året, efter at der er betalt almindelig indkomstskat.

Her straffer man altså de mennesker der ikke har forbrugt deres inflationsgevinster, og dermed ikke har været med til at bringe betalingsbalancen i ulave.

Så fortælles det, at man kan låne til skatten. Dermed erkender han altså, at man ikke kan tjene til skatten. Tiden må være inde til at der forhandles om at afbøde virkningerne af 18. alm. vurdering for erhvervslivet, ligesom det skete for husejerne i foråret.

Carl M. Christensen

Fra en Bornholmsk slægtsgård

I år er det 100 år siden stuehuset til Stangegård på Bornholm blev bygget. I den anledning havde Bornholms Tidende den 16. august en helsides artikel om gården og dens ejer – Aage Tolstrup, kredsformand for Dansk Slægtsgårdsforening på Bornholm.

Det var en god præsentation af såvel Dansk Slægtsgårdsforening som af det landbohistoriske stof.

I artiklen kan man bl. a. læse:

»Her var mange mennesker i gamle dage. Nu er der kun mand og kone. – Det danske landbrugs mønster nu om stunder. – Den gamle landbokultur, der var så stærk, at den også tegnede bykulturen på Bornholm, er i opløsning. Der sker noget med gårdene, der understreger, at økonomien får mere end forbindelsen bagud. Det er selvfølgelig et spørgsmål om kraft til at overleve, men der er noget sundt i, at der også er plads til det andet, og man må prise de folk, der holder sammen også på den side af en gammel gård. På Stangegård er det tilmed sådan, at den nu 70-årige ejer Aage Tolstrup er Dansk Slægtsforenings repræsentant på Bornholm og interesserer sig for de ting.

Selvfølgelig kan jorden give, hvad den skal uden de ting, men det er da via de i driftmæssig henseende irrationelle overflødigheder, vi har mulighed for at blive bedre mennesker af, og Aage Tolstrup synes nok, at det er betryggende at vide noget om, hvordan det har været før i tiden på gården.«

Meddelelse fra kassereren:

Jeg har gennemgået kontingentindbetalingerne og konstateret dobbelt så mange restancer i år som sidste år!

Derfor har jeg udsendt ekstra opkrævning (med tillæg af kr. 10,00 i gebyr.)

Såfremt kontingentet ikke allerede er betalt, bedes indbetaling foretages allersnarest den 1. november.

Med venlig hilsen
Inger M. Hansen

Stangegårds stuehus opført for gårdejer Hans Anker i 1886. Foruden boligen rummede stuehuset en stor sal i den østre ende, der fungerede som forsamlingshus, da Klemensker sogn ikke havde et sådan. Det kostede 7.000 kr. at bygge sådan et stuehus!

Myten om Stejlbjerghingsten og de brogede heste i Vendsyssel

Af dyrlæge Ingvar Mølbjerg, Telling Byvej 20, 9460 Brovst

Ingv. Mølbjerg

I »Vendsyssel Land og Folk« 1927 fortæller Anton Jacobsen, Sæby, hvordan det gik til, at de brogede heste kom til Vendsyssel.

Omkring 1780 strandede et skib ved Aså med arabiske heste ombord, som alle blev reddede. Af disse kom Laust Jørgensen, Solholt, Skæve sogn i besiddelse af en sort og hvidbroget hingst. Vi må her straks gøre opmærksom på en svaghed i sagnet. Det har ikke været arabiske heste, da disse aldrig har haft broget lød, men var skimlede og små af vækst.

Videre fortæller sagnet, at Laust Jørgensen kom ridende til Tornby på den sortbrogede hingst og holdt ind til sin gode ven, Iver Christensen i gården Houen i Tornby sogn. Hans egentlige ærinde var at bejle til enken Tove Frederiksdatter i Nejstgård. Alt gik efter forventning. Enken var villig og brylluppet blev straks bestemt. Også den sortbrogede hingst havde fornøjelse af turen, idet den bedækkede en af Iver Christensens gode jyske hopper. Her må vi dog straks dryppe lidt malurt i bægeret og meddele, at Laust Jørgensen døde kort efter kun få års lykkeligt ægteskab.

Af forbindelsen mellem hingsten og Iver Christensens hoppe kom der et smukt broget føl, og derfra skal de brogede heste i Vendsyssel nedstamme. Blandt disse bør fremhæves den berømte Stejlbjerg-hingst, der i sin tid var kendt over hele det nordlige Vendsyssel, ikke blot for sine fysiske egenskaber, men også for sine magiske evner. Når smørkærningen ikke ville lykkes mente man, det skyldtes hekseri. Det kendte man også til på Stejlbjerg, men her lod man den sortbrogede hingst stikke mulen ned i kærnen, hvorefter processen straks gik i gang.

Den lykkelige ejer af gården Stejlbjerg, matr. nr. 30 i Asdal sogn, var Chr. Nørgaard, født 1809 i Telling i Hanherred af fornemme forældre. Om ham har Ole C. Olesen, ejer af Asdal Hovedgård fra 1863 til 1914, skrevet i sin utrykte levnedsskildring: »Chr. Nørgaard var sognefoged og strandfoged. Som strandfoged blev han berørt af pastor F. J. J. Friis' angreb, der vel nok udartede til fjendskab. En storm forårsagede ravage på fiskernes både, der tog en del skade. Ved Friis' hjælp opnåede de en ikke ringe hjælp fra staten, som også, på Friis' initiativ, kom til de ubemidlede fiskere. Chr. Nørgaard var parthaver med sådanne fiskere og tog sin part af statsundersøttelsen. Dette fik Friis oplyst, og af frygt for følgerne tog Chr. Nørgaard strikken om halsen.

Chr. Nørgaard er ellers bedst kendt som opdrætter af de brogede heste.

En forbryder fra Tornby sogn kom efter udstået straf hjem i besøg ridende på en broget hingst. Den bedækkede en hoppe, som året efter fødte et broget hingstføl, der blev købt af Nørgaard. Den var svajrygget, men ellers før og stærk. Efter den faldt en anden broget hingst, der udviklede sig til at blive 1. præmie-hingst i Hjørring amt. Racen holdt derefter sin anseelse i mange år, og endnu findes enkelte brogede heste, der skattes højt.» Dette er skrevet omkr. 1920.

Efter Chr. Nørgaards tragiske død i 1865 blev dødsboet registreret og vurderet. Af heste var der:

1 sortbroget hingst,	3 år, 150 rdl.
1 sortbroget hoppeplag,	1 år, 65 rdl.
1 sort hestplag,	1 år, 55 rdl.
1 brun hestplag,	1 år, 45 rdl.
1 sort hoppe,	5 år, 130 rdl.
1 brun hest,	3 år, 100 rdl.
1 sort hest,	3 år, 110 rdl.
1 sort hoppe,	5 år, 130 rdl.
1 gl. rød-blis,	8 år, 8 rdl.
1 sort føl,	25 rdl.
1 sortbroget hingst,	10 år, 300 rdl.

Enken Jakobine Margrethe Nørgaard beholdt Stejlbjerg til 1873 og drev den med hjælp fra sine voksne sønner.

Den 24. august 1855 holdtes dyrskue i Hjørring, og her skal nu gengives, hvad der blev nedfældet i protokollen: De faste dommere, formanden etatsråd Nyholm til Baggessvogn, landsstut-mester, professor With og proprietær Riis vare tilstede, såvel som de her på stedet valgte meddomsmænd, købmand C.? og gårdejer Niels Baand fra Bjergby.

Hopper med føl:

1. Segelce på Kjærsgård, blank - brun Activ-hoppe, 5 år, følet efter Activ.
2. Peder Bodilsen, Store Knold i Skallerup, blankbrun, 6 år egen hingst.
3. Peder Bodilsen, Store Knold i Skallerup, blankbrun, 8 år egen hingst.
4. Chr. Olesen, Rugtved, rød-blis, 6 år, Activ.
5. Chr. Olesen, Rugtved, rød-blis, 12 år, Activ.
6. Chr. Christensen, Eistrup, rød-blis med hvide piber, 9 år, Jonstrup hingst.
7. Anders Andersen, Harritslev, brun, 10 år, Activ.
8. Niels Chr. Thirup i Sønderlev, rødbrun m/ stjerne og snip, 7 år, Knold hingst.
9. Thomas Nielsen, Jelstrup, rødstjernet, 7 år, Activ.

Der følger nu en liste over 25 hopper, der indbrændes (kåres). Af disse skal kun nævnes nr. 3 fra Nørgård, Stejlbjerg, sortbroget, 13 år, og hoppe nr. 6 fra Chr. Svendsen (Iversen) Tornby, brunbroget, 14 år.

Af hingste var der kun udstillet 3.

1. Fra Secher på Enggaarden, en mellebrun 3 års, falden efter Activ og en landhoppe. I. præmie.
2. Nørgaard af Stejlbjerg, en sortbroget 3 års, efter egen hingst, II. præmie.
3. Bertel Beit, blankbrun med hvid bagkode, falden efter Activ og en brændt hoppe, II. præmie.

Activ var en hingst af Yorkshireracen, som stuttermesteren havde indført fra England til krydsning med de jydsk landhopper. Skønt Activ hørte til de bedste af de indførte hingste, var resultatet ikke tilfredsstillende. Først da man begyndte at avle på udvalgte hingste og hopper af den gamle jydsk landrace, skabtes den fremragende »jydsk hest«, som udgjorde hovedstyrken af hestebestanden i jydsk landbrug i første halvdel af dette århundrede.

Den 26. juni 1869 afholdtes hingsteskuet i Hjørring for hingste over 4 år. Her står en sortbroget hingst, 14 år, fra Nørgaards enke af Stejlbjerg, som var nr. 1 på fløjen af ialt 9 hingste, der erklæredes stuttermesterdygtige. Det er tydeligt, at den omtalte hingst er identisk med den, der i Nørgaards dødsbo som 10-årig er vurderet til 300 rdl., og som i 1855 blev kåret som 3-årig. Dens aldersangivelse har således ikke fulgt kalenderen, men det er helt almindeligt at gøre ældre heste noget yngre, end de virkelig er, når tandsættet ikke mere røber deres virkelige alder. Den berømte Stejlbjerg-hingst, der kunne gøre smør, må være første generation af de brogede hingste på gården, og den højt kårede en søn af denne, hvilket stemmer med Ole C. Olesens opgivelser.

Af dyrskueprotokollen fremgår, at de to Stejlbjerg-hingste ikke er benyttede til de heri nævnte kårede hopper. Men udbredelsen af den brogede lød viser, at de blev meget brugt til almindelige landhopper. Man kan undertiden finde brogede heste på de gårbilleder med dyr, som blev almindelige ved århundredskiftet. Dette er tilfældet på et billede af Uggerby Vestergaard fra 1896, hvor et sortbroget føl skiller sig ud fra de øvrige heste. Søstre Højer fortæller, at det er falden efter en broget hingst, der blev reddet i land fra et strandet skib. Det samme beretter Marie Klitten om et spand brogede heste, der tilhørte hendes bedstefar, Mads Klitten i Skallerup (d. 1906). Hestene ses på ovenstående billede, hvor de er forspændt redningsbåden i Skallerup til parade for fotografen.

Også her kan vi fremlægge et par sjældne dokumenter i form af kåringscertifikater for de to heste, underskrevne af Ole C. Olesen, Asdal, der var formand for hesteavlerforeningen: »d.

18. juni 1891 kåret i I. klasse Mads Christensen Klittens brogede hoppe, 10. kv. og 5 t. høj, 7 år og igen 1892 kåres en Mads Klitten tilhørende broget hoppe 10 kv. 3 t. høj, 5 år.«. Om den sidste oplyses, at den er falden efter Baldur og egen broget hoppe. Marie Klitten fortæller, at hendes bedstefar var en ivrig hesteopdrætter, og at der i hans velmagtstid var en hestebestand på 18 stk. på gl. Klitgård, deriblandt mange brogede.

Til myten om Stejlbjerg-hingsten hører også de forskellige sagn om, hvordan den kom til Vendsyssel, og når Iver Christensen, Houen i Tornby sogn nævnes i forbindelse med de brogede heste, er dette ikke uden grund. I skiftet efter hans mor, Ane Pedersdatter, død 1798, er anført en sortbroget hoppe, 10 år til 20 rdl. Da Iver Christensen selv døde i 1806, nævnes i boopgørelsen en broget hoppe, 5 år, vurderet til 16 rdl., som tidligere nævnt udstillede hans søn, Chr. Svendsen (Iversen) en brunbroget hoppe på dyrskuets i Hjørring 1855. Da der desuden er to sagn, der peger hen på gården i Houen i Tornby som stedet, hvorfra de brogede heste stammer, må denne side af sagen siges at være klarlagt. Om den brogede hingst så kom til bys med en forventningsfuld bejler på sin ryg, eller rytteren var en frigiven tugthusfange, lader sig nok ikke opklare.

Slægtsgaardsarkivet's priser:

Folketællingsundersøgelser	60 kr.
Slægtsgaardsdiplom	150 kr.
Undersøgelse til diplom	700 kr.
Gårdhistorisk undersøgelse	efter aftale

Gyldne dage på Øland

De fem septemberdage fra den 19. til den 23. i dette år vil længe blive husket af de 35 deltagere i Dansk Slægtsgårdsforenings høstrejse til Øland. Besøgene indledtes dog i Smålands hovedstad Växjö, hvor Udvandrerens hus og Smålands museum blev grundigt gennemgået, og udløste beundring for de enestående samlinger.

Dernæst blev Orrefors Glasværk beset og både produktionen, udstillingen og salgsafdelingen skabte stor glæde, affødt af en kunstnerisk indsats, der rangerer med det største på området. Over Kalmar Slot, der viser en nordisk historie, som alle må kende, gik turen via Ølandsbroen til Hotel Strand i Borgholm. Her oplevede deltagerne et hotelmiljø og en service, som kun få steder – og herfra udgik turene til Solliden slot, den gl. slotsruin i Borgholm, Hembygdsgården i Himmelberga, Eketorp Fornborg, Jørgen i Myren (en særpræget handelsmand – 89 år – med forretning, han har drevet i 71 år.). Stenbrudet og fremstillingen af Ølandsfliser i Gilleboda, Källe Ødekirke, Boda kirke, Lange Erik og Lange Jan – de to fyr ved nord- og sydodderne. Kvarnerne – de 200 møller – blev vist megen opmærksomhed.

Det var en skøn tur til et svensk terræn, der indbyder til genbesøg.

Denne Slægtsgårdsrejse blev en ny succes.

JPP.

Skaf foreningen nye medlemmer!

Undertegnede foreslår, at nedennævnte får tilsendt materiale om Dansk Slægtsgårdsforening og opfordres til at blive medlem:

_____	
Titel	
_____	
Navn	
_____	
Postadresse	
den	19
_____	
Underskrift	

Ønsker man ikke at klippe i bladet, kan forslag indsendes til sekretariatet på alm. postkort.

I begyndelsen af august besøgte bladudvalgets medlemmer Slægtsgårdsforeningens landsformand Jens P. Petersen i aftægtsboligen i Ringsted, hvor man planlagde »Slægtsgårdens« nye udseende.

På billedet ses »gerningsmændene«, det er fra venstre: Carl M. Christensen, Peder Møller Frifelt, Jens P. Petersen, Eli og Holger B. Juul.

Velkommen til nye medlemmer:

Gårdejere
Ebba og Poul Bohn Hansen
Teglværksgaarden
Jordemodervej 23
Kværkeby
4100 Ringsted

Gårdejer
Niels Chr. Hansen
Bytoftevej 10
Slimminge
4100 Ringsted

Gårdejere
Inge og Arne Pedersen
Ørnelund
Øverste Linievej 9
4671 Strøby

Gårdejer
Valborg Damsager
»Damsgaard«
Kostræde Byvej 31
4750 Lundby

Gårdejer
Karl Kristian Nøhr
»Philipsdal«
Besser
8791 Tranbjerg Samsø

Lærer Mette Lene Kajhøj Olesen
læge Bent Faurholt Olesen
»Faurholt«
Faurholtvej 55
9870 Sindal

Gårdejer
Torkild Jacobsen
Salemgård
Ulkjær
7100 Vejle

Gårdejer
Erik Heissel Jacobsen
Bjerndrupvej 24
Bjerndrup mark
6200 Åbenrå

Gårdejer
Niels Martin Storm
Baunemosevej 14
5800 Nyborg

Gårdejer
Anders Krag Jespersen
Annebjerggård
Maglebyvej
4230 Skælskør

Gårdejer
Erik Jensen
Bøstrupvej 5
Bøstrup
4200 Slagelse

Fru Karen Bodil Bagger
Croneshvile
Skælskør Landevej 22
Lundforlund
4200 Slagelse

Gudrun og Arne Nielsen
Knurvanggård
Lundforlund
4200 Slagelse

Rosted Bogtryk
Rostedvej 14
Rosted
4200 Slagelse

Dyrlæge
Ing. Mølbjerg
Telling Byvej 20
9460 Brovst

Gårdejer
Karl Mathorne
Slots Bjergbyvej 2
Harrested
4200 Slagelse

Gårdejere
Birthe og Preben Sørensen
Vinderuphøjvej 10
4171 Glumsø

Redaktør
Jørgen Wolff
Nybølvej 6
Hjordkær
6230 Rødekro

Gårdejere
Lillian og Ejner Jensen
»Maglebjerggaard«
Tjørntvedvej 24
4295 Stenlille

Gårdejer
Maren Rossen Jacobsen
Aarslev Bygade 12
Aarslev
6230 Rødekro

Gårdejere
Marie og Thomas Hovmark Christensen
Hovgaard
Vibberstoft
7752 Snedsted

Fødselsdagsgaven – Julegaven

til den der har alt – også den historiske interesse:

»HØRT OG SET – ERINDRINGSBILLEDER«

Pris: kr. 95,00.

Bogen købes ved henvendelse til:

Jens P. Petersen, Thyrasvej 7, 4100 Ringsted. 03 61 00 23.

250 års jubilæum på Holev Søndergaard

Jydde og Henning Mortensen har indbudt alle efterkommere efter Morten Nielsen og Erne Knudsdatter med ægtefæller o. lign. til familiesammenkomst den 31. oktober.

Anledningen er, at det er 250 år siden familien overtog Holev Søndergaard.

Dansk Slægtsgårdsforening ønsker til lykke og bringer i næste nummer af »Slægtsgården« en beretning fra dette jubilæum.

KRONIK

De gamle husdyrracer

Af forfatter Gorm Benzon

Gorm Benzon

Gorm Benzon, forfatter og spøgelsesekspert.

Gorm Benzon har sammen med sønnen Stig Benzon samlet et utal af gamle husdyrracer, og efterlyser nu en gård, hvor dyrene kan være.

Adressen er:

Gorm Benzon, Oregaard, Oregårdsvej 23, 5400 Bogense, 09 44 12 23

Hvis man interesserer sig for gammel dansk kultur, er det naturligt også at interesserer sig for de gamle nationale husdyrracer. I dag er Danmark i hovedsagen et industriland, og landbruget er forlængst trængt ned i anden række, men uden landbrug havde vi i dag næppe haft den industri, vi kan opvise. Landets eneste naturlige råstof er nemlig jord, og det er, hvad der er dyrket på jorden, samt hvad der er fremavlet på grundlag heraf, der har dannet økonomisk basis for, at en industri kunne opbygges.

I umindelige tider var Danmarks væsentligste eksportvare stude. Det var ikke mindst i Jylland, man producerede dem, men også øerne havde en vis studeavl, og dyrene herfra sejlede over sund og bælt i store pramme. De jydsk stude dreves ned gennem landet ad de gamle veje, bl. a. Hærvejen, og mange af dem nåede helt ned til Hamborg, ja somme sejlede videre til Holland, men ellers var der også afsætningssteder i f. eks. Holsten.

Hvis studene kom helt oppe fra Vendsyssel og Himmerland, var de magret ganske godt af den lange travetur, og når de nåede bestemmelsesstedet måtte de fedes op påny, inden de kunne slagtes. I renaissance og barok gik der et utal af danske stude sydpå, og mange af vore smukke herregårde er bygget for penge, som studesalget indbragte.

Det var iøvrigt ikke synderligt imponerende dyr, det drejede sig om, de var ret små, – selv tyrene nåede sjældent op over den størrelse som en jerseyko kan opvise. De fleste steder i landet var der tale om ret slet byggede, knoklede kreaturer, de franskede på bagbenene, var hulrumpede, havde en stor doglap og store, spidse, opad drejede horn, som iøvrigt nok kunne have et ganske elegant sving.

Kuløerne var mange, og de fleste dyr var brogede, sortbrogede, rødbrøgede, gråbrøgede og blakbrøgede, hvilket vil sige brunbroget i en eller anden nuance. Måske var det jydsk kvæg nok en kende kønnere end økvæget øst for Lillebælt. Kendetegnende for dette var nemlig det store, grove hoved.

På Samsø var det særlig galt med exteriorret, men ifølge hvad gamle folk dersteds vidste at berette, skyldtes dette de mange havtyre, som pjaskede rundt i farvandet mellem Tunø og Samsø. Om sommeren, når samsingernes kvæg græssede ude døgn rundt, svømmede havtyrene i de tidlige morgentimer ind til kysten, kravlede op på land og sprang de løbske køer, hvorefter de atter salverede sig ud på dybt vand.

Nu véd enhver, at havtyre har fiskehale, – én eller to alt efter arten, og det skulle være grunden til, at det samsiske kvægs lemmer var noget uregelmæssige og knudrede. Øens bønder var dog ligeglade dermed, for næppe nogen ko i kongeriget gav mere og bedre mælk end deres.

Den beskedne størrelse på fortids kvæg skyldtes nok tildels arv, dog var mange af dem tillige hungerdyr. Om sommeren gik det vel ofte nogenlunde, når de kunne komme på græs, men om vinteren måtte de leve af hø, der ikke sjældent var muggent samt måske nogle sammenrevne tørre blade eller afhugget lyng. I særlig magre år kunne det blive aktuelt at nedrive større eller mindre partier af gårdens stråtag og give dyrene det at spise. Det var ganske godt forfordøjet af vind og vejr, hvis det havde ligget nogle år, og var der også en forsvarlig mosvækst, kunne det såmænd være en ganske god og sund bid for de magre kreaturer. – Alligevel var mange af dem, når foråret endelig kom, så afkræftede, at de ikke selv kunne rejse sig, men måtte bæres ud på marken.

At man ikke fik ordentlig mælk af sådanne dyr, siger sig selv, og at mælken ikke satte fløde er lige så indlysende. Følgelig fik man ej heller noget smør, hvis man kærnedede, hvilket dog sagdes at være de allesteds nærværende hekses skyld.

Enkelte steder i landet var kvæget dog stort og trindt samt vel ved magt. Det gjaldt bl. a. det kvæg, som stod på Ballum-egnen i Sydvestjylland. Det var rødt og kødfuld kvæg med stor mælkeydelse. I dag er Ballum-kvæget uddødt, men det indgår i den røde danske malkeko.

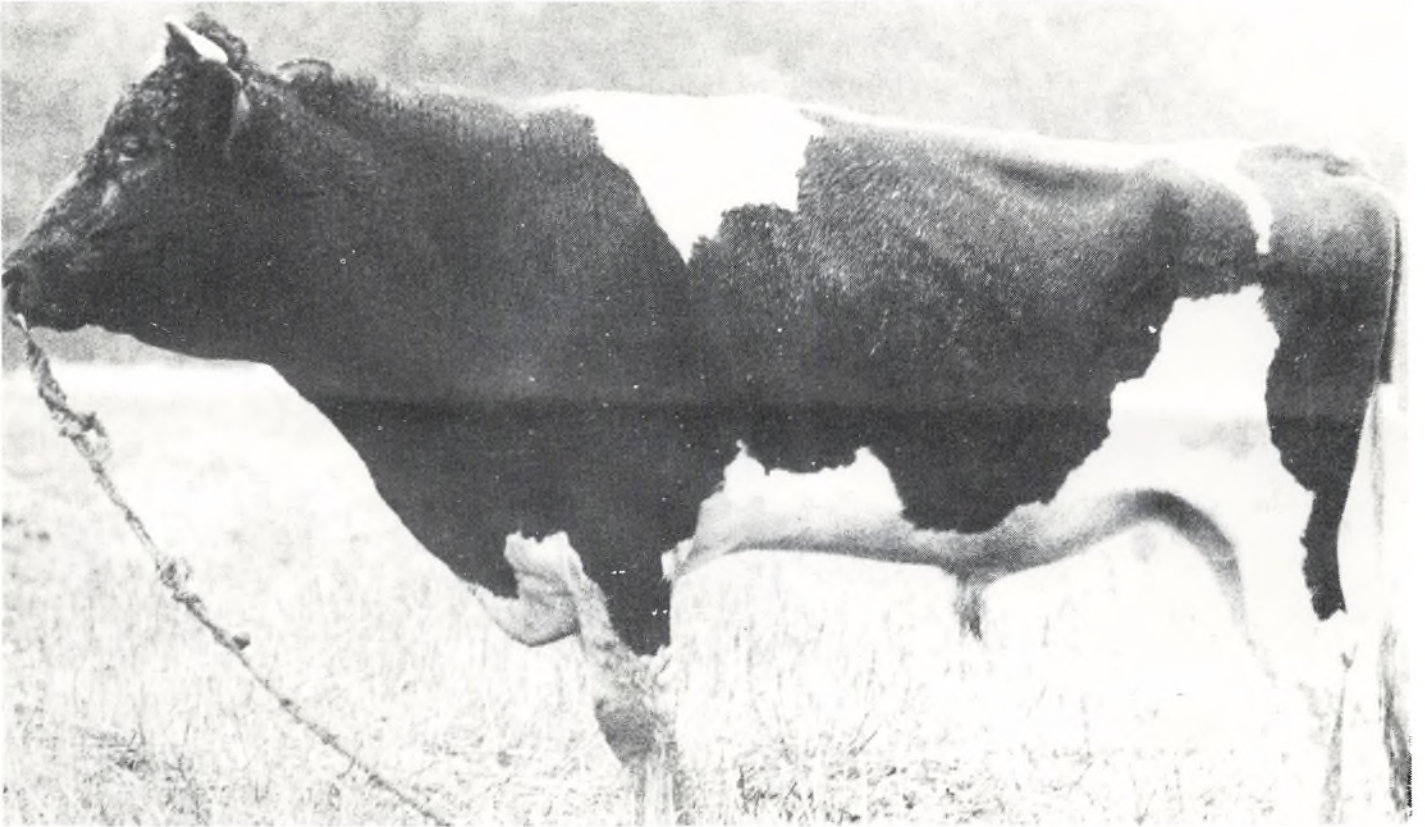
Mere sejglivet har anglerkvæget, der også regnes blandt den røde kos aner, været. Det findes endnu, dog i en mere moderne udgave. Det gamle angler-kvæg er småt, let, hjorteagtigt med store, fint svungne horn og en smuk kastanjefarvet lod.

I 1988 kan vi fejre 200-året for bondefrigørelsen, og vi kunne have markeret dagen ved at udsende en garanti for, at alle de gamle danske husdyrracer med undtagelse af den jydsk hest – som efterhånden også er hårdt trængt – og nogle fjerkræ racer var uigenkaldeligt forsvundet.

Havde det været rimeligt at lade alle de andre racer forsvinde? Mange synes det vel: Hvad skal man med gamle, ret pauvert ydende racer, når der findes forædlede, superydende dyr, som tilmed sætter kød i lange baner?

Om dog: Der tales så meget om »rødder«. Mennesket har godt af at have kontakt med dets historie, hvorfor det også er værdifuldt at bevare historisk materiale for fremtiden. Og dyrene er

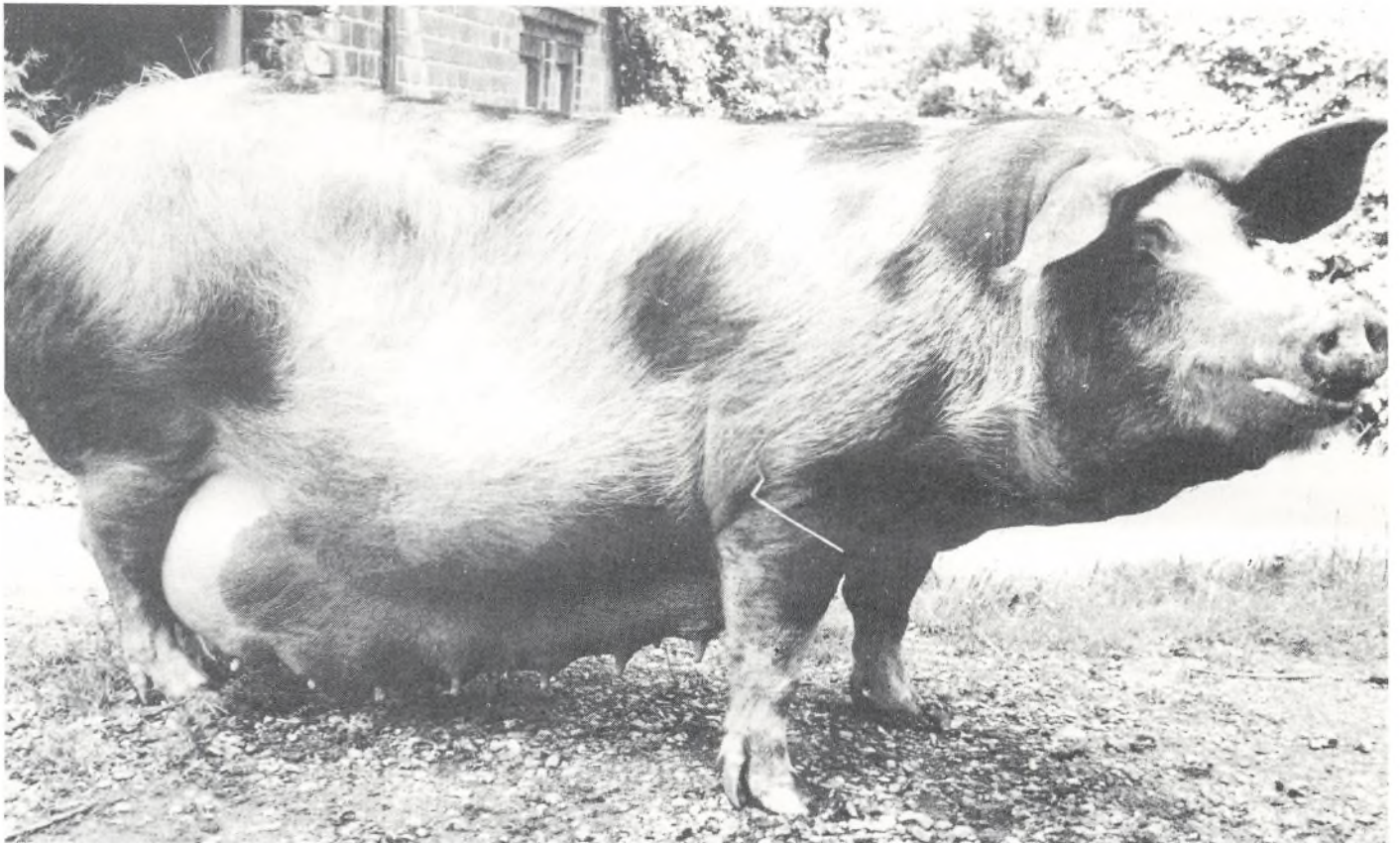

*Tyr af gammel jydsk race, står nu på Oregaard.
En sådan tyr er på størrelse med en jerseyko.*

vel ikke mindre interessante end de gårde, der engang dannede rammen om deres og menneskers liv, og som man ser bevaret på Frilandsmuseer og hist og her i det danske land. De gamle dyr er Danmarkshistorie og landbrugshistorie, og de skal sandelig også være der.

Man har indset dette i mange udlande. England er vel nok foregangslandet på området. Herhjemme har det knebet svært, fordi landbruget ikke har vist sagen bevågenhed, og fordi staten åbenbart har haft svært ved at få øje på, at den har et ansvar i sagen.

Sortbroget dansk landgris af den gamle, korte type med store ører. Den sætter godt med fedt og hører ikke til de moderne grise.

De grå, danske gæs overlevede på Læsø, som en ganske lille bestand.

For fem år siden begyndte fotograf Stig Benzon at registrere, hvad der måtte være bevaret af de gamle nationale husdyrracer. Det var uden store forhåbninger, han gik igang, for de fleste af dyrene var meldt uddøde.

Det blev til et opsporingsarbejde, der ikke har givet en storvildtjagt i Afrikas jungle ret meget efter hvad angår spænding: Hele landet blev zig-zagget igennem, der blev annonceret og talt med hundredevis af mennesker i telefon.

Og uendelig langsomt blev det klart, at der faktisk endnu hist og her var bittesmå restbestande at finde, – mest hos ældre mennesker, der ikke havde nænnet at skille sig af med deres barndoms dyreracer.

Det var imidlertid i allersidste sekund, man kom igang, for mange landmænd har lagt op inden for de sidste fem år, og mange steder, hvor der gik rygte om, at en besætning skulle findes, kom Stig Benzon for sent. Andre steder måtte der handles særdeles hurtigt for at få løskøbt dyr, som ellers ville gå til slagting. Mange af dyrene var så gamle, at man højst kunne forvente et enkelt kuld unger eller en enkelt kalv fra dem. – Alligevel var det nødvendigt at købe dem for at få det hele med.

Den jydsk ko blev som bekendt opgivet i 1949, hvor man åbnede for hollandsk kvæg, og siden blev der også sat amerikansk kvæg ind. Derfor har det brogede kvæg, som man i dag hist og her ser på en mark, fjernet sig langt fra det jydsk. Men vi fandt trods alt jydsk kvæg, og af de eksisterende 30-35 dyr, står en god snes hos os.

Svin af den gamle type, – sortbrogede med vældige ører, kort krop og halstitter – var helt udgåede. De stammer iøvrigt fra marsksvinet og typen går tilbage til middelalderen. I Hald kirke i Ommersyssel er der et kalkmaleri af en sådan grisebasse med titter under hagen. Det var nok mest af »kosmetiske« grunde, man havde afskaffet disse svin og var gået over til baconsvinet og senere de nu moderne typer. Det var derfor også kun nogle ganske få eksemplarer, der lod sig opspore, men vi har dog nu en stamme på en snes stykker.

Forhen var den jydsk hest at finde i mange farvevarianter, – skimlede, sorte og brune, men tyskerne ville nu helst have dem røde med lys man, faner og hale, og for at tilfredsstille efterspørgselen på disse, arbejdede avlerne de andre typer ud. I dag er skimlede jyder en stor sjældenhed. Der findes vel tre-fire stykker, og af sorte har man ni. – Heraf ejer vi de to – en hoppe

og en hingst.

Den store Frederiksborghest er ved at være en sagablot: Den var en fortræffelig kombinationshest, – kunne bruges til både lettere arbejde, kørsel og som ridedyr. Den mangler vi endnu. Knapstrupperen er i dag en rekonstruktion.

Det hed sig, at klitfårene forlængst var uddøde. Det måtte være sket for over en snes år siden: – Og når man så alligevel i det yderste Vestjylland hitter en lille folk på 14 dyr, som nu er blevet til 25, ja, så er det som om der stadig sker mirakler. – Små, lette får er det, ikke meget kød har de at byde på, men ulden er særdeles fin og lækker. Tilmed er de lette at klippe.

Den danske landged var ikke sjælden for en snes år siden, men den store interesse for gedekød, som opstod herhjemme med de mange indvandrere, havde nær kostet denne store ged eksistensen. Den var næsten udryddet, da Stig Benzon kom igang, men også den er nu uden for den værste fare.

Landhøns, landænder og danske gæs afrunder den bestand på omved 140 dyr, som er blevet bygget op, og det er en besætning, som man kunne finde den på en dansk bondegård omkring midten af forrige århundrede.

Alle disse dyr står i skrivende stund på Oregaard på Nordfyn. Det er en gammel herregårdshovedbygning med 6 tønder land park som eneste tilbageværende tilliggende. Det er helt vanvittigt, og vinteren nærmer sig.

Et forsøg på Lyø med at etablere et bevaringscenter for de nævnte husdyrracer mislykkedes, og måtte opgives på grund af, at for mange særinteresser skulle tilgodeses, hvortil kommer, at stedes afsides beliggenhed og de vanskelige trafikforhold sætter grænser for antallet af besøgende.

I en tid, hvor det må forventes, at tilgangen af midler fra det offentlige vil være ret beskedent, må det derfor være ønskeligt, at projektet har en mere central beliggenhed.

Det er klart, at projektet i høj grad har belastet vor økonomi. – Vi har af egne lommer brugt flere hundrede tusinde kroner, og der kommer aldrig een eneste den anden vej, så derfor må vi rundt med »hatten« og håbe på, at der findes andre, der finder projektet lige så væsentligt, som vi selv gør. Ligeledes er vi på jagt efter en egnet gård, for et sted må dyrene jo være. – Så har De en for meget, og den kan erhverves for skikkelige penge, er vi fyr og flamme.

Gorm Benzon

Danmarks ældste Kirkebog

Af Torp Friis Møller

Selv om Hjordkær Kirke hører til de forholdsvis yngre kirker, har man alligevel Danmarks ældste kirkebog.

I 1573 begyndte Jacob Andersen (Andreæ) Generanus som kapellan hos sin fader Andreas Paulsen Generanus (navnet latiniseret efter fødebyen Genner) at nedskrive om de kirkelige handlinger i Hjordkær sogn. Året efter i 1574 gjorde man det samme i Aastrup, og i 1590 i Højst. Men først i 1646 kommer der direkte påbud om, at der skal føres kirkebøger. Dette påbud blev dog ikke altid overholdt, og desuden er mange kirkebøger gået tabt eller forsvundet. Men Hjordkær kirkebøger er fuldt intakte.

De første år er dog næsten ulæselige, og hist og her forekommer der også huller (lakuner), ligesom der har været pestperioder, hvor præsten ikke har været til stede, og befolkningen ofte selv har begravet deres døde. Dertil kommer, at mange kirkebøger blev ført uden faste regler, og tit var bøgerne nærmest en regnskabsopgørelse over indkomne offergaver. (Den gang var præsten jo selv bonde og havde eget landbrug, hans kontante løn var ret lille.)

I den katolske tid fik han tiende og andre naturalier, desforuden var det en regel, at der ved de tre hoved-højtider skulle ofres til præst og degn. Ved andre kirkelige handlinger som fødsel-konfirmation-vielse og begravelser blev der så ofret efter den enkeltes økonomiske formåen. Og det første præsten normalt indskrev i bogen, var offergavens beløb.

De slesvigske kirkebøger adskiller sig skarpt fra det øvrige lands kirkebøger. Her gik man hurtigt over til såkaldte kolonne-registre, der er lettere at opsøge navne i, men der står til gengæld ikke noget om det enkelte menneske. De slesvigske kirkebøger er opført i dagbogformat, herved er de tydeligt besværligere at finde til rette i, men da der ofte er noteret en del oplysninger om den enkelte person, bliver de hermed til en rig kilde for eftertiden. Dog er kirkebøgerne meget forskellige i deres indhold, idet nogle præster skrev yderst kort, medens andre præster førte dem meget omstændigt og ofte nedskrev mærkelige begivenheder fra sogn eller omegn, såsom ildebrande, voldsomme vejr, krige og pestperioder samt andre voldelige begivenheder. Det ses også tydeligt, at offergavens størrelse havde indflydelse på, hvad der blev skrevet.

Torp Friis Møller, gårdejer og formand for Dansk Slægts-gårdsforening i Åbenrå og Sønderborg amter.

Torp Friis Møller er 14. slægtsled efter præsten i Hjordkær, som påbegyndte Danmarks ældste kirkebog.

Mest blev der skrevet om dødsfald. Her blev opført afdødes alder, hvorved man så til nød omtrentligt kunne udregne fødselstidspunktet. Der blev også nedskrevet den afdødes stilling og bopæl, samt navnene på den efterladte slægt. Til eks. kan nævnes, at da Adelhaid Rønnau døde i 1783, efterlod hun sig 118 levende efterkommere, som alle er optegnet i kirkebogen og fylder seksten sider. Og der var også en tilbøjelighed til, at når offergaven var stor, blev den afdøde betegnet som et særligt godt og fromt menneske, hvorimod når det drejede sig om fattige eller subsistensløse personer, ikke altid blev skrevet noget ned, andre steder står der ofte en kort meddelelse, der slutter med – begravet uden sang og klang.

Først i 1763 kom der faste regler om, hvordan kirkebogen skulle føres med særskilte fødsels-konfirmations-vielses og dødsregistre.

I det øvrige kongerige incl. enklaver, Als og Ærø indførtes dette først i 1812, men her fik de dog den fordel, at de kom til at indeholde til- og afgangslister, hvad de slesvigske mangler.

Den ældste kirkebog i Hjordkær går fra 1573-1742, og af disse ialt 171 år har Jacob Andreæ ført de 53 år, og der er indført 817 døbte og 553 døde. Derimod blev vielser først påbegyndt i 1597.

Hjordkær kirke. Bygget i årene 1520-1522. Bemærk den gamle, nu nedrevne præstegård.

De to Generanus'er – far og søn – var præster i Hjordkær i tilsammen 98 år. Efter dem kom Petter Mortensen fra Varde (Petrus Martini Wardamus), han var præst fra 1627-1659, hvor han som en af de sidste døde under den store pestperiode, der var forårsaget af plettyfus (kaldet sprinkleren).

I hans tid indførtes 474 fødte og 513 døde, de mange døde skyldtes pesten, idet der alene i 1659 døde 124 i sognet, hvor det normale lå mellem 10 og 20. Den ældste del af kirkebogen er ført kortfattet og uden mange ekstra oplysninger, og Generanus førte den udelukkende på latin, hvorimod Wardamus skrev på dansk med enkelte latinske tilføjelser. Ud for slægten Ahrenkiel fra Toldsted er der ved indførelserne vedrørende disse tegnet slægtens våben, der var et ørnelår med klo, andre steder er der ved dødsindførelser tegnet et draget sværd, hvilket betyder, at den betræffende er blevet myrdet. Således står der den 7. september 1594 begravedes Mads Rasmussen fra Årslev, der i Aabenraa blev gennemboret af et sværd. Ud for vielser har Jacob Andreae i marginen tegnet en blomstervase. Et andet sted er der tegnet en hånd, hvor pegefingern peger på tilførelsen, for eks. ordret: Kay Lassis tho Suderelleue pia ac honesta matrona placida morte obdormiuit die 15. Februarii Anno 1604 Ætatis 86 – hvilket betyder: Kaj Lassens fromme og ærværdige kone i Sønderølev hensov ved en blid død den 15. februar 1604 86 år gammel. Hun må sikkert have været særlig from.

Længere omme i bogen skriver Wardamus 5. september 1632 begravedes Marine, Jessis Holdans moder fra Kassø, hvilken var den ældste her i sognet og var 110 år gammel. Den 7. december 1642 begravedes Jørgen Jessen udi Søderup, af sin svoger Jacob Pedersen udi Årsleff den 2. dec. udi Peder Nielsens hus udi Apenraa stucken med en kniff udi sin venstre ben, døde strax paa steden. Og blader vi videre ses, at en brudgom ikke har været særlig villig ved vielsen, idet der står den 16. marts 1645 blev Tøge Jensen og Kirsten Thomisdsatter viede, for modvillighedens skyld var han belagt med jern, – thi hand haffde udloffuet hende Ecteskab, oc dertil krencet hende, huilcket hand ikke ville holde oc sit løfte efterkomme.

I 1651 er Lauritz Hansen fra Nørreølev (pugione transfosus) gennemboret med en dolk af sin søstersøn Hans Toule. Den 19. marts 1658 begravedes Ellen Smeds datter i Nørreølev, hun blev ihjelskudt – formodentlig som hun saaed paa hendis Weffuel i Apenrade. Og den 28. marts 1658 døde Peter Jessen i Alslev pludseligt, han havde samme dag været til Guds bord i kirken, og samme dag døde også hans kone Merret. Disse er muligvis de første ofre for pestperioden 1685-60, idet der fra den tid er tilføjet ordet pest ved de fleste dødsfald.

Folk flygtede væk, bl. a. til Åbenrå, og det kneb ofte med at få de døde begravet. Mange blev begravet uden præstens vidende. Peder Bundesen i Kassø blev begravet af sin søn. Peder Jessens datter i Nybøl blev begravet af sin fader o.s.v.

1600-årene var en slem tid for Hjordkær sogn med de tre frygtelige krige og to pestperioder. Om den første krig – Chr. den 4.s såkaldte kejserkrig – kan fortælles, at efter nederlaget ved Lutter am Barenberg, gik den danske hær i opløsning, særlig efter den 25. september, da kongens hær nåede nord for Flensborg. Der var ingen kommando og alt var planløs forvirring. Alle søgte at skeje ud for at tilfredsstille deres egen rov og brandlyst, og de hvervede soldater opgav enhver modstand.

Som vilde dyr kastede de sig over de ulykkelige byer langs hærvejen, ad hvilken de flygtede mod nord. Bolderslev gik op i luer sammen med Bjolderup kirke. Hele Nybøl og Aarslev blev brændt af. Og stort bedre gik det ikke i Alslev, Hjordkær, Kassø, Søst, Rise, Østerløgum, Rugbjerg o.s.v. Alt skete i løbet af et par dage. Og endnu værre gik det, da Wallensteins tropper kom.

Denne store hærførers tropper modtog ingen løn. De henvistes til plyndring og rov. Krigen var alene deres håndværk, og under dette løsen var det lykkedes ham at stampe sin hær op af jorden. Denne hær bestod af lutter bærmø, pak og eventyrlystne folk, der ved deres mangeårige røverliv i Tyskland var blevet til djævlø.

I deres kølvand fulgte et uendeligt sjak af hælere-høkere-soldaterkvinder og anden bærmø, og hele dette skrabsammen bestod af alle mulige nationaliteter. De kom fra Tyskland, som gennem Trediveårskrigen var blevet et totalt udsultet og udpint land. Nu kastede de sig over vort hidtil forskåned område. Høsten var netop afsluttet og laderne fulde, de kaldte vort land for sølvlandet, og de byer, som havde undgået ødelæggelserne først, måtte nu holde for.

Alt hvad der kunne bruges eller omsættes i penge blev røvet, foruden penge, kvæg, heste, svin, gæs, får, gangklæder, vadmel, lærred, skinker, kander og krus, metalfade o.s.v. De trak endda støvler og sko af folk, huggede kister og skabe i stykker, tærskede kornet af og ødelagde resten. Voldtægt, prygl og andre voldshandlinger hørte til dagens orden, og i Kassø tog en gårdmand sit eget liv af fortvivelse. Fra gård til gård findes der en uendelighed af lister over mistede ejendele af enhver art, såvel levende som dødt.

Aarslevgaard, Torp Friis Møllers slægtsgård.

Fra Hjordkær kirkebog kan jeg nævne enkelte episoder, således nævner den i den næste krig – Torstensonkrigen – ved begravelsen af Jes Terkelsen fra Aarslev den 19. maj 1644, at han ved nattetid var skudt af en svensk rytter, og han havde været under lægebehandling i 12 uger før sin død i Tønder.

Samme år blev Kristen, Laurits Frostes søn i Kassø skudt af rytterne. Året efter blev Claus Jepsen i Nybøl fundet skudt og død i sin Nørretoft, og Hans Bødker fra Kassø blev slået ihjel af svenske ryttere og af sine døtre fundet syd for Flensborg. Voldtægt hørte også til dagens orden. Kirsten Jepsdatter fra Nybøl blev voldtaget af en svensk rytter.

Efter præsten Wardamus's død kom en præst Jørgen Petersen (Gregorius Petri Syndehovius) fra 1660-81, og i disse 21 år fødtes der i Hjordkær sogn 305, medens der kun døde 134 – nu gik folketallet igen frem.

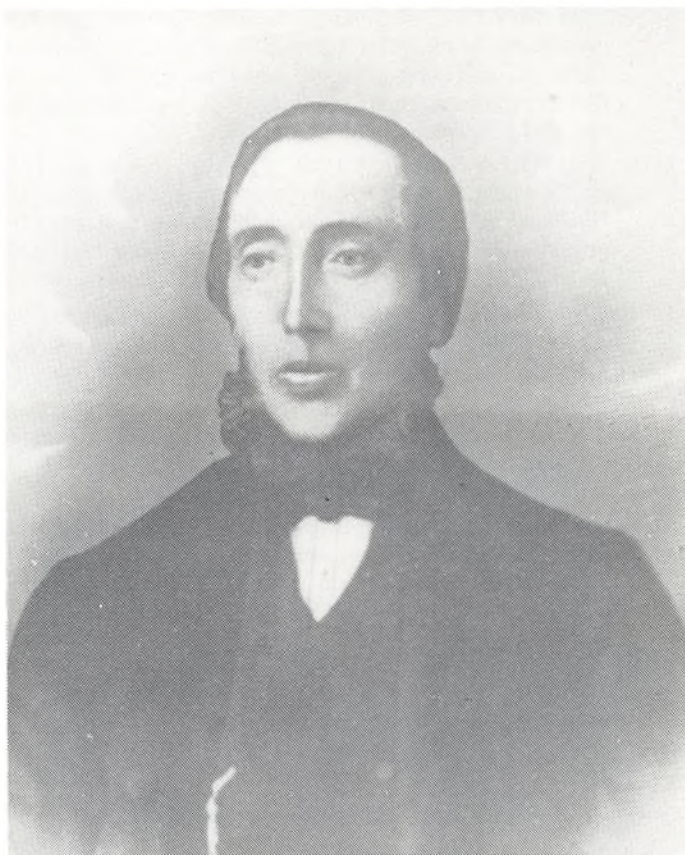
Når man blader i sådanne gamle kirkebøger, passerer slægterne revu. Navne ved dåb bliver ret få sider fremme til vielser og findes senere i dødsregistret, og sådan generation efter generation. De gamle blev som oftest i deres hjemsgn, her havde de rod, og verden uden om var dem mindre vedkommende. Kirken var sognets centrale punkt og havde en anden betydning på mange områder for sognets liv og trivsel end i dag. Hver landsby og hver gård havde sin kirkevej, og man havde faste siddepladser i kirken. Det var utænkeligt, at en gård ikke var repræsenteret om søndagen ved een eller flere personer. Man var vel nok mere kristelig indstillet, end flertallet er i dag, men der var også en anden årsag.

Den gang havde man jo ingen virkelig nyhedsformidling i form af dagblade m.m. Her var kirken centrum for nyhedsformidlingen. Man spurgte nyt fra andre landsbyer og havde meget at fortælle ved hjemkomsten fra kirke. Fra prædikestolen blev også alle officielle kundgørelser bekendtgjort fra både kirke, stat og amt, og her lærte de unge hinanden at kende, hvis iøvrigt ikke forældrene før længst havde afgjort, hvem der skulle have hvem. Når jeg kigger i min egen slægt fra Hjordkær sogn, – det kan selvfølgelig være et tilfælde – men af Hjordkær sogns landsbyer kan jeg finde slægtskab i alle undtagen Alslev, måske var netop årsagen den, at vel hørte Alslev til Hjordkær sogn, men gårde her havde et kirkeligt tilhørsforhold til Bjolderup kirke.

Hjordkær kirkebog er vel ikke den, der er skrevet mest udførligt i, men er sammen med andre kirkebøger et rigt kildemateriale. Det var få navne de gamle brugte, enten det så var kvinder eller mænd. Her kan man studere brug og hyppighed i brugen af de forskellige gængse navne, se at nogle trænges i baggrunden og andre kommer i stedet. Der sker også en udvikling af visse navne og ændringer i stavemåden. Man kan se hvorfra de unge ved giftermålet kom, se hvor gamle man blev – når pestperioden fraregnes – og der kunne nævnes andre ting.

De forskellige præster havde ofte forskellige skrivemåder og sprog. Enkelte skrev en del på latin eller med latinske gloser imellem, andre skrev dansk, atter andre plattysk eller senere højtysk, alt i en passende blanding efter de forskellige stats- og nationalpolitiske forhold. Betydning havde også præsternes herkomst, uddannelsessted og national sindelag. Der var præster, der slet ikke beherskede de danske sprog, og de omformede ofte vore danske navne på grund af manglende forståelse af ordlyden, og derfor stavede de ofte navnene på en anden måde. Når der stadigvæk er mennesker, der går rundt med stavemæssig udanske navne, skyldes det ofte rene tilfældigheder fra fortiden. Lad mig tage nogle ganske få eksempler: Jørgen blev til Jürgen, Mads til Matz eller Matzen, Frederik til Friedrich og Smed eller Smej blev til Schmied og senere Schmidt.

Ved sådan at lade alle de mange slægtled passere revu, får man den tanke, at eget liv og levned egentlig kun er en lille parantes i den store evighed. Sluttelig vil jeg vedlægge en enkelt slægtslinie, der fører tilbage til stifterne af Danmarks ældste kirkebog.

11. slægtsled – Hans Jørgensen Torp.

Slægtslinie

1. **Andreas Paulsen Generanus**. Præst i Hjordkær Aabenraa amt fra 1528-1577, f. i Genner ca. 1499, død i embedet 1577
2. søn: **Jacob Andersen Generanus**, præst i Hjordkær 1577-1636 (påbegyndte som kapellan hos faderen i 1573 Danmarks ældste kirkebog) f. 1550 i Hjordkær præstegård død smsts. i 1626, gift med Margaretha, død 1599
3. søn: **Andreas Jepsen el. Jacobsen**, herredsfoged i Rise Aabenraa amt, f. i Hjordkær præstegård 1580 (hans broder Poul Jacobsen var hans nabo og præst i Rise, begge havde hver 26 børn), gift med Jepsdatter.
4. Datter: **Margrethe Andersdatter**, gift 1646 med Jes Jørgensen, gårdmand i Søderup Hjordkær sogn, f. 1617 i Søderup, død smsts. i 1686.
5. Søn: **Lauritz Jessen**, gårdmand i Søderup, f. 1661 i Søderup, død smsts. i 1723.

12. slægtsled – Ellen Marie Dorothea f. Torp og Andreas Jensen Friis.

6. Søn: **Jes Lauritzen**, gårdmand i Søderup, f. 1682 i Søderup, død smsts. 1748, gift 1702 med Bodil Christensdatter f. 1881 i Nybøl Hjordkær sogn, død 1708 27 år gl. Gift 2. gang med Anna Jepsdatter Callesen f. 1683 i Nybøl Hj., død i Søderup 1763.
7. Datter: **Bodil Jessdatter**, f. 1712 i Søderup. Død smsts. 1774 ell. 76. Gift i 1739 med Hans Jessen, gårdmand i Aarslev Hjordkær sogn, f. 1694 i Aarslev, død smsts. i 1740 fra gravid kone. Bodil blev gift 2. gang m. Peter Markusen Holst f. 1711 i Feldsted Skov, død 1775 i Aarslev.
8. Søn: **Jes Hansen**, gårdmand i Aarslev, f. 1740 i Aarslev, død smsts. 1769, gift 1768 med Ellen Erichs f. 1740 i Søderup død 1787 i Aarslev. Hun var gift 2. gang med Peter Nissen fra Søderup 1748-1798.
9. Søn: **Hans Jessen**, gårdmand i Aarslev, f. 1769 i Aarslev død smsts. 1851, gift med Mette Cathrine Jacobsen f. 1762 i Aabenraa, død 1843 i Aarslev.
10. Datter: **Ellen Hansdatter**, f. 1804 i Aarslev, død smsts. 1862. Gift 1827 med Jørgen Hansen Torp gdr. Aarslevgaard, f. 1795 Aarslevgaard, død smsts. 1864. Sandemand og mølleforstander. Frikøbte gården fra kongelig fæste.
11. Søn: **Hans Jørgensen Torp**, gdr. Aarslevgaard Hjordkær sogn, f. 1828 Aarslevgaard, død smsts. 1887, gift 1863 med Anne Cathrine Carlsen f. 1844 i Kassø Hjordkær sogn, død på Aarslevgaard 1918.
12. Datter: **Ellen Marie Dorothea**, f. Torp f. 1864 på Aarslevgaard, død smsts. i 1930, gift 1886 med Andreas Jensen Friis, gdr. Aarslevgaard, f. 1854 på Tingbjerggaard Horsbygd Egvad sogn, død 1929 på Aarslevgaard.
13. Datter: **Marine f. Friis**, f. 1887 på Aarslevgaard, død smsts. i 1965, gift 1910 med Andreas Andersen Møller, gdr. på Aarslevgaard f. 1888 på Møllergaard i Genner Østerløgum sogn, død 1966 på Aarslevgaard.
14. Søn: **Torp Friis Møller**, gdr. på Aarslevgaard f. her 1923, gift 1944 med Anne Kjestine f. Sørensen f. 1920 i Vinum Døstrup S.
15. Søn: **Andreas Friis Møller**, gdr. på Aarslevgaard f. 1944, her gift 1973 med Inga f. Fohlmann f. 1948 i Stubbæk Ensted sogn
16. Børn: **Lene** f. 1973 – **Jørgen** f. 1975 – **Jens** f. 1977.

13. slægtsled – **Marine f. Friis** og **Andreas Andersen Møller**.

AXEL STEENBERG

Hal og gård i Hejninge –

En arkæologisk undersøgelse af to sjællandske gårdtomter

Den 1. juni fyldte professor, dr. phil. Axel Steensberg 80 år. Hans gave til os var udgivelsen af bogen om hans udgravninger i Hejninge.

Hejninge bestod af 17 gårde og 8 huse indtil branden i 1781 lagde 8 gårde og 7 huse i ruin. Landsbyens ejer – oberst J. F. Castenschiold, Valdbygården, lod landsbyen udskifte og flyttede 11 gårde ud på landsbyens marker. To gårdtomte blev ikke bebygget, men blev mark, og derfor blev det muligt at foretage udgravningen. Det man bl. a. ville have undersøgt var byggeskikken i en landsby så nær Trelleborg.

I efteråret 1941 gik man i gang og året efter afsluttedes arbejdet.

Den ene gård er en traditionel bondegård, hvor man lag for lag kan følge gårdens om- og tilbygninger, mens den anden gård viser sig at have været en tidligere stormandsgård. Det ældste

hus målte 23 × 8 meter. Salen var 128 m². Det var et stråttækt stavhus, altså et hus opført helt i træ.

Bygningen har med sine mindst 6 meters højde raget op over de andre almindelige gårdes tage, som en pendant til den romanske granitkirke, der må være opført uden tårn i den modsatte side af landsbyen engang i 1100-tallet.

De arkæologiske undersøgelser suppleres med arkivundersøgelser, der støtter iagttagelserne og hjælper med dateringerne, men der fortælles også om ejendomsforholdet og hvem fæsterne har været. Endelig får man et kortfattet indtryk af de nyeste tanker om landbruget i middelalderen.

Bogen er værd at læse for den der interesserer sig for landbrugets historie, uden at man nødvendigvis er lokalkendt eller arkæologisk engageret.

Gamle billeder . . .

er indleveret af: Aage Larsen, Toftegård, Bråby Bygade 10, 4290 Haslev.

Korsbjerggård, Vridsløse
Stuehuset, der fra Landboreformernes tid, brændte i 1928, sammen med hele gården. Korsbjerggård er en slægtsgård, nuværende ejer - Knud Larsen er 7. generation.

En 4 H-udflugt til Korsbjerggård 1941. - Øverst på havetrappen til det nye stuehus står gårdejer Kristen Larsen og hustruen Marie, de to små drenge på trappetrinet er sønnerne Knud Larsen (mørk trøje), som nu ejer gården, og Aage Larsen, gårdejer, Bråby, som har indsendt billederne.

Sukkerroerne

Mens dette læses er man overalt i landbruget igang med at tage roer op, men hvem tænker på, at roedyrkingen i Danmark er af forholdsvis ny dato?

Roesukkerindustrien begyndte omkring 1840 i Sachsen, da de europæiske lande ikke længere kunne forvente at få dækket deres behov for sukker fra koloniernes sukkerrør.

I Danmark var man længe om at begynde produktionen af sukkerroer, da staten havde for store økonomiske interesser i rørsukkeret, men Videnskabernes Selskab udskrev i 1868 en prisopgave om sukkerroedyrking og -fabrikation. I 1872 tog private initiativet, og allerede året efter var sukkerfabrikkerne oprettet.

Aktieselskabet De Danske Sukkerfabrikker blev stiftet 20. april 1872, og samme år blev sukkerfabrikken »Lolland« anlagt i Holeby. De Danske Sukkerfabrikker var Tietgens værk, mens »Lolland« blev til på initiativ af brødrene Erhard og Johan Frederiksen.

I foråret 1873 blev de første sukkerroer sået og 13. december samme år begyndte De Danske Sukkerfabrikker produktionen i Odense. Brødrene Frederiksens fabrik i Holeby kom igang 3 uger efter, nemlig den 7. januar 1874.

Arbejdskraften til lugning og optagning blev til dels skaffet ved at sende hele familien ud i marken, dels ved at anvende svenske piger. Fra 1893 blev der anvendt polske sæsonarbejdere. Disse blev efterhånden fastboende og med Første Verdenskrigs ændring af rejsemulighederne, blev indvandringen en kendsgerning. I 1929 blev der lukket for tilgangen af polske landarbejdere, da der ikke længere var behov for udenlandsk arbejdskraft.

Museumsinspektør Else-Marie Boyhus, Stiftmuseet i Maribo har skrevet: »Arbejdet i roemarken var strengt, snavset og ensformigt, og det måtte udføres i ubekvemme arbejdsstillinger. Det blev da også fra starten gjort til kvindearbejde.«

Et andet synspunkt blev fremsat i 1915 i Chr. Sønces bog om landbrugets forsyning med arbejdskraft, hvori der bl. a. læses: »Den krumbøjede stilling, som arbejdets gode udførelse kræver, kan mændene vanskeligt forsone sig med. De anser sig ofte for diskvalificerede dertil, idet de hævder, som jeg ofte har hørt udtrykt, at de mangler det ekstra hængsel i ryggen, som kvinderne antages udstyret med.«

Børnelærdom

I en skolebog fra 1817 forklares skattevæsenet sådan: »Skatte ere Afgivter, som den viise og gode Regjering paalægger sine kjere og troe Undersaatte, for dermed at beskride de Udgivter, der høre til Statens Forsvar, Sikkerhed og Fremtarv.

Ingen faderlig Regjering paalægger Undersaatterne større Skatter, end den er nødsaget til, og ingen god Undersaat krymper sig ved at erlægge disse, saalænge han kan.«

Illustration fra Erh. Frederiksens håndbog: Om rodfrugtdyrking 1892.